

Fylkesmannen i Troms
Romssa Fylkkamánni

Strategier for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms 2007-2009

Foto: Morten Furunes, Hege Ericson, Ronald Johansen og Erlend Winje

Innhold

1.	Sammendrag	5
2.	Innledning	7
3.	Prosessbeskrivelse	8
4.	Landbruksrelatert næringsutvikling i en videre sammenheng	9
4.1	Kompetansesamfunnet Troms – Fylkesplan for Troms 2004-2007	9
4.2	Regionalt utviklingsprogram (RUP) for Troms	9
4.3	Regionalt miljøprogram	10
4.4	Handlingsplaner for satsingsområder	10
4.4.1.	Fylkesplan for skogbruket	10
4.4.2.	Handlingsplan for økologisk landbruk i Troms	10
5.	Landbrukets betydning i Troms	11
6.	Målsetting for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms	13
6.1.	Hovedmål	13
6.2	Delmål	13
7.	Gjennomgripende prioriteringer	15
7.1.	Kompetanseutvikling	15
7.2.	Kvinneretta satsing	15
7.3.	Ungdom og rekruttering	16
7.4.	Innovasjon og markedsrettet effektivisering	16
7.5.	Næringsutvikling i nordområdene	17
8.	Flaskehalsar	18
8.1.	Klima	18
8.2.	Eiendomsstruktur	18
8.3.	Kapital og planleggingskapasitet	18
8.4.	Manglende kapasitet og kompetanse i tiltaksapparatet i kommunene	18
8.5.	Manglende etablererkultur	19
8.6.	Organisatoriske forhold ved veiledningstjeneste i landbruket	19
8.7	Kommunikasjoner	19
8.8	Forskning	19
9.	Satsingsområder	20
9.1.	Mat	20
9.1.1.	Mat, produksjon og foredling	20
9.1.2.	Husdyrproduksjon	21
9.1.3.	Planteproduksjon	25
9.2.	Økologisk produksjon og forbruk	26
9.3.	Skog og trevirke	27
9.4.	Bioenergi	28
9.5.	Reiseliv og opplevelsesproduksjon	30
9.6.	Inn på tunet	31
9.7.	Prioritering av satsingsområdene i Troms	32

10.	Generelt om vilkår, tiltaksgrupper og støttenivå ved bruk av BU-midler.....	34
10.1	Regionale bestemmelser om fordeling av fylkesvise BU-midler i Troms	34
10.2	Tiltaksgrupper og støttenivå.....	34
10.2.1	Utrednings- og tilretteleggingstiltak.....	34
10.2.2	Etablererstipend.....	34
10.2.3	Bedriftsutvikling.....	34
10.2.4	Investeringer.....	35
10.2.5	Generasjonsskifte	35
10.2.6	Praktikantordning	35
10.2.7	Andre tiltak.....	35

1. Sammendrag

Næringsstrategiene er en overordnet plan for arbeidet med å utvikle landbruket og bygdene i Troms. Strategiene skal bidra til økt samarbeid og bedre samordning, og er en invitasjon til tiltaksapparat og utviklingsmiljø om å øke innsatsen på dette området. De første *”Strategier for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms 2005 – 2008”* ble utarbeidet i 2004.

Landbruks- og matdepartementet har utarbeidet ny strategi for næringsutvikling 2007 – 2009 *”Ta landet i bruk!”*. Nye rammer og føringer for arbeidet med næringsutvikling regionalt gjør det nødvendig med en gjennomgang og revidering av strategiene nå.

Fylkesmannen har vært ansvarlig for utarbeidningen av *”Strategier for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms 2007 – 2009”*. I arbeidet med utformingen av strategien har næringsorganisasjonene i landbruket, fylkeskommunen, Innovasjon Norge og kommunene gjennom KS vært involvert. Samarbeidsprosessen er beskrevet i kapitel 3.

Kapitlene 2, 4 og 5 gir en beskrivelse av bakgrunnen for arbeidet med landbruksrelatert næringsutvikling i Troms. I dette ligger blant annet synliggjøring av landbrukets betydning i fylket, styringssignaler for arbeidet fra Landbruks- og matdepartementet, og sammenhengen mellom næringsstrategien og annet planverk som er førende for samfunnsutvikling i Troms.

I kapitel 6 er målsetting for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms beskrevet. Hovedmålet er: *”Strategien skal legge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.”*

I strategien er det beskrevet 5 delmål:

1. Utvikle lønnsom sysselsetting i landbruket og på bygdene
2. Skape kultur og strukturer for næringsutvikling i bygdene
3. Utvikle arbeidsplasser for kvinner på bygdene
4. Øke verdiskapingen i fylkets landbruksproduksjon
5. Bidra til å ta vare på, utvikle og synliggjøre fellesgoder og miljøkvaliteter som grunnlag for næringsutvikling og bosetting

Gjennomgripende prioriteringer som legges til grunn for satsingen på landbruksrelatert næringsutvikling i Troms er presentert i kapitel 7. De gjennomgripende prioriteringene er kompetanseutvikling, kvinneretta satsing, ungdom og rekruttering, innovasjon og markedsrettet effektivisering og næringsutvikling i nordområdene.

I kapitel 8 er det beskrevet en del flaskehalser for utvikling av landbruksrelatert næringsutvikling i Troms. En del flaskehalser går på rammebetingelser, en del går på holdninger i næringa sjøl og en del går på organisatoriske forhold.

Strategien synliggjør til sammen 7 hovedsatsingsområder for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms (kapitel 9). Dette er:

1. Mat
2. Økologisk produksjon og forbruk
3. Skog og trevirke
4. Bioenergi
5. Reiseliv og opplevelsesproduksjon
6. Inn på tunet

Det er lagt vekt på å synliggjøre utfordringer og muligheter for økt verdiskaping og næringsutvikling innenfor satsingsområdene, og å utforme strategier og fastsette prioriteringer for å oppnå konkrete resultater.

For 2007 har strategigruppa besluttet å prioritere følgende satsingsområder spesielt:

- Grovfôr- og beitebasert husdyrproduksjon
- Poteter og grønnsaker
- Mat, foredling og grønt reiseliv

Det er registrert et særlig stort behov for investeringer for melkeproduksjon i fylket. Dette har sammenheng med nytt regelverk for hold av storfe, men også fordi det har samlet seg opp et investeringsbehov over tid på grunn av mangelfulle finansieringsordninger. I tillegg er det et betydelig markedsunderskudd for norskprodusert storfekjøtt.

I jordbruksoppkjøret 2004 ble geitmelkproduksjonen besluttet samlet til noen områder som har mulighet for industriell foredling. Troms er definert som et slikt satsingsområde. I lys av dette, og fordi det er viktig å ta vare på det gode produsentmiljøet for geit som en har i fylket, vil dette også være en produksjon som skal ha stor oppmerksomhet.

De siste årene har det vært en fin utvikling i produksjonen av poteter og grønnsaker i Troms. Det er skapt et marked for nordnorske produkter som fortsatt gjør det mulig med en sterk økning av denne produksjonen.

Det økte fokuset på mat, og kanskje spesielt på nisjemat, lokal mat og spesialiteter, gir gode muligheter for næringsutvikling i Troms. En av de største utfordringene for landbruksnæringa i denne situasjonen er å få fram flere småskalaprodusenter som totalt kan tilby et bredt nok varespekter av kvalitetsprodukter, og et stort nok volum til at det er interessant for både spesialbutikker, dagligvarekjedene, serveringsbedrifter og forbrukerne. Midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak vil bli nyttet spesielt til mobilisering for småskala matproduksjon.

I kapitel 10 fastsettes regionale bestemmelser for forvaltning av de fylkesvise BU-midlene i Troms. I jordbruksforhandlingene 2006 ble det enighet mellom partene om at det ikke settes tak for maksimalt støttebeløp i fylkene Nordland, Troms og Finnmark samt Namdalen.

Strategigruppa i Troms ønsker ikke å vedta egne begrensninger for støttesats og tilskottsbeløp, men beholde det handlingsrom som jordbruksavtalen gir anledning til. Det kan etter dette gis tilskudd til investeringer i faste anlegg og tilhørende produksjonsutstyr med inntil 30 % av godkjent kostnadsoverslag. I tillegg kan det gis lån med rentestøtte, slik at sum av tilskudd og rentestøttelån kan gis med inntil 80 % av godkjent kostnadsoverslag.

2. Innledning

De første ”Strategier for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms 2005 – 2008” ble utarbeidet i 2004. Næringsstrategiene er en overordnet plan for arbeidet med å utvikle landbruket og bygdene i Troms. Strategiene skal bidra til økt samarbeid og bedre samordning, og er en invitasjon til tiltaksapparat og utviklingsmiljø om å øke innsatsen på dette området.

Gjennom Landbruks- og matdepartementet (LMD) sin strategi for næringsutvikling 2007 – 2009 ”*Ta landet i bruk!*” gis det rammer og føringer for arbeidet med næringsutvikling regionalt. Strategien peker ut seks nasjonale satsingsområder. Dette er mat, økologisk matproduksjon og matforbruk, trevirke, bioenergi, reiseliv og opplevelsesproduksjon og Inn på tunet. Til sammen omfatter disse seks områdene hele næringsområdet innenfor landbruket – både innenfor tradisjonelt landbruk og nye næringer. Innenfor hvert område gis det fra nasjonalt hold signaler om hvordan fylkene bør prioritere sin bruk av bygdeutviklingsmidler (BU-midlene), samt andre virkemidler og ressurser.

BU-midlene er det sentrale virkemiddel for å fremme lønnsom næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket. Med bakgrunn i føringer fra Landbruks- og matdepartementet og den regionale strategien for landbruksrelatert næringsutvikling vil fylkesmannen tildele bedriftsrettede BU-midler til Innovasjon Norge regionalt. Disse midlene rettet mot etablering og virksomhetsutvikling, både i tradisjonelt landbruk og nye næringer, forvaltes av Innovasjon Norge. Utviklingsmidler til utrednings- og tilretteleggingstiltak på fylkesnivå forvaltes av fylkesmannen.

Hovedmålet for bruk av BU-midlene er:

BU-midlene skal lagge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

Gjennom utarbeiding av egne strategier for landbruksrelatert næringsutvikling er det regionale nivået tillagt større myndighet og ansvar for å tilpasse virkemiddelbruken til regionale utfordringer og muligheter.

I jordbruksforhandlingene 2006 ble det enighet mellom partene om at det ikke settes tak for maksimalt støttebeløp i fylkene Nordland, Troms og Finnmark samt Namdalen. Strategigruppa i Troms ønsker ikke å vedta egne begrensninger for støttesats og tilskottsbeløp, men beholde det handlingsrom som jordbruksavtalen gir anledning til.

Partene var videre enige om at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges. I den forbindelse ønsker strategigruppa i Troms å rette oppmerksomheten mot det store investeringsbehovet, særlig for melkeproduksjon, dersom produksjonsnivået skal kunne opprettholdes.

3. Prosessbeskrivelse

Fylkesmannens landbruksavdeling har vært ansvarlig for arbeidet med næringsstrategiene. Foruten de enkelte fagfolkene i landbruksavdelingen har også representanter fra Troms fylkeskommune, Plan- og næringsetaten og Innovasjon Norge deltatt.

Overordna strategigruppe har hatt deltakere fra følgende organisasjoner/institusjoner:

Troms bondelag

Troms bonde- og småbrukarlag

Allskog BA

Troms fylkeskommune

Kommunenes sentralforbund

Innovasjon Norge

Fylkesmannen i Troms, Landbruksavdelingen

4. Landbruksrelatert næringsutvikling i en videre sammenheng

4.1 Kompetansesamfunnet Troms – Fylkesplan for Troms 2004-2007

Med utgangspunkt i sentrale utfordringer fastlegger fylkesplanen mål og strategier for utviklingen i fylket. Fylkesplanen har følgende 3 hovedtema:

- Kompetanse
- Næringsutvikling
- Logistikk og infrastruktur

I tillegg er det kapittel med tittel ”Senterstrategi”, ”Bærekraftig utvikling” og ”Kultur”.

Landbruk og dets betydning for Troms er omtalt under næringsutvikling og i kapitlet bærekraftig utvikling. Overordnet målsetting for næringsutvikling er ”*Det skal tilrettelegges for et utviklingsorientert nyskapende og konkurransedyktig næringsliv*”.

Landbruket i Troms skal være en viktig del av nærings- og bosettingsgrunnlaget i fylket, en viktig kulturbærer og sikre forvaltning av arealressurser og kulturlandskap. Det må satses på et sterkt lokalt landbruk som gir trygg og ren kvalitetsmat. Innsatsområder er å utvikle et markedstilpasset landbruk som utnytter de fortrinn Troms har, både innen tradisjonell og småskala drift, utvikle en arealpolitikk som sikrer drivverdige enheter og utfordringer i forbindelse med distribusjon av nisjeprodukter.

Skogressursene må forvaltes slik at de gir grunnlag foredling av produkter fra skogen i Troms. Innsatsområder er en forvaltning med sikte på økt bruk og foredling av lokale skogprodukter, både til tradisjonell trelast, energi fra skog og nye bruksområder. Sørreisa har sentral rolle som senter for treindustri.

Reindriftsnæringen må sikres en økologisk, økonomisk og kulturell bærekraftig drift. Innsatsområde er å ta vare på reindriftsinteressene gjennom sikring av areal- og beitegrunnlag.

Overordnet målsetting for kapitlet bærekraftig utvikling er at ”*All virksomhet i Troms skal bygge på prinsippet om bærekraftig utvikling, som sikrer at naturgrunnlaget bevares og overleveres til fremtidige generasjoner*”. Det fremheves at bruk også er vern og at lokalbefolkningens hevdvunne bruk av sjø og land må respekteres. Utmarksressurser har stor kulturell og lokal økonomisk verdi. Forvaltning av rovvilt må være slik at landbruksdrift og reindriftsnæringen kan drives økonomisk forsvarlig.

4.2 Regionalt utviklingsprogram (RUP) for Troms

Det utarbeides 4-årig og årlige RUP i samarbeid mellom Troms fylkeskommune og Regionalt Samarbeidsforum, hvor blant annet Fylkesmannens Landbruksavdeling og landbruksorganisasjonene er representert, ut fra gjeldende fylkesplan.

RUP 2004-2007 har 4 programområder:

- Kompetanse
- Næringsutvikling
- Logistikk og infrastruktur
- Robuste regioner

Gjennom RUP samordnes bruk av regionale økonomiske virkemidler, ressursinnsats fra ulike utviklingsaktører og politisk påvirkning for å endre rammebetingelser gjennom de fire rammeområdene og fylkesplanens ”bidrag fra nasjonalt nivå”.

Det er underkapittel om landbruk under satsingsområdet næringsutvikling.

4.3 Regionalt miljøprogram

Miljøutfordringene i jordbruket er beskrevet i Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms. Hovedmålsettinga er å ”stimulere til eit aktivt og berekraftig jordbruk i Troms som tar vare på det særsegne og opne kulturlandskapet vårt og skaper trivsel for både fastbuande og turistar”.

I miljøprogrammet, som trådte i kraft i 2005, er det utforma regionale tilskuddsordninger retta mot å ta vare på kulturlandskapet. Tilskuddsordningene retter seg i hovedsak mot økt beitebruk og skjøtsel av viktige kulturlandskapselement. Dette er rettighetsmidler, dvs at alle som driver jordbruk og oppfyller vilkåra innanfor de ulike ordningene har krav på tilskudd. Økonomisk ramme for 2007 er 9,1 million kroner.

I tillegg til de generelle miljøvirkemidlene som forvaltes gjennom Regionalt miljøprogram, har vi kommunale tilskuddsordninger for spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK). Kommunene utarbeider egne tilskuddsstrategier for bruk av disse midlene. Det er viktig at en også i næringsstrategiene tar hensyn til kulturlandskapet.

4.4 Handlingsplaner for satsingsområder

4.4.1. Fylkesplan for skogbruket

Fylkesplanen for skogbruket bygger på kommunenes tiltaksplaner for skogbruk. Tiltaksplanene viser at det er aktuelt å drive kommersielt skogbruk på 38% av det totale skogarealet ut i fra dagens økonomiske rammebetingelser. Det øvrige skogarealet er også en viktig ressurs for det totale skogbruket.

Hovedoppgavene i skogbruket er utnytting av dagens ressurser og oppbygging og forbedring av framtidens skogressurser. Dette gøres ved gjennomføring av hogst og skogkulturtiltak. Det er et viktig grunnlag for aktiviteten at det skal tas miljøhensyn ved alle tiltak.

Skogsveger er ei forutsetning for å for å kunne drive forsvarlig stell av skogarealene.

Skogsmark, og spesielt god skogsmark er en begrensa ressurs. Hvert år tas det store arealer ut av skogproduksjon. Nedbygging av produktiv mark må vurderes nøye og begrenses i størst mulig grad.

Et system for overvåking av skog med tanke på luftforurensing er godt utbygd. Permanente flater er satt i system og overvåkes av Norsk institutt for skog og landskap og skogoppsynet.

4.4.2. Handlingsplan for økologisk landbruk i Troms

Regjeringen har som mål at 15 % av matproduksjonen og matforbruket i Norge skal være økologisk innen 2015. Det er nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe som skal utarbeide forslag til Regjeringens strategier for å nå målsettingene for økologisk produksjon og forbruk, denne ventes ferdig i første halvdel av 2007. I Troms vil det i samme periode utarbeides en ny Handlingsplan for økologisk landbruk i Troms 2007-2010. Satsingsområdet Økologisk produksjon og forbruk må sees i sammenheng med Regjeringens strategier og Handlingsplanen for Troms når disse er ferdigstilt.

5. Landbrukets betydning i Troms

Jordbruk, ofte i kombinasjon med fiske, har tradisjonelt vært grunnlaget for bosettinga på landsbygda i Troms. Selv om utviklinga her som andre steder har gått mot færre og større bruk, er jordbruket fremdeles sentralt for å opprettholde levende bygder.

NILF kom i 2005 ut med rapporten “Betydningen av landbruket for verdiskaping og sysselsetting i Nord-Norge”. Fra rapporten har vi hentet tall på jordbrukets betydning i Troms: De samlede produksjonsinntektene fra jordbruket i Troms er på 690 millioner kroner og den samlede verdiskapingen er beregnet til 285 millioner kroner. Balsfjord er den største jordbrukskommunen i Nord-Norge med en verdiskaping på 56 millioner kroner og en sysselsetting på 330 årsverk. Sysselsettingen i jordbruket i Troms er på 1800 årsverk. I tillegg til at jordbruket direkte skaper verdier og sysselsetting regionalt, bidrar jordbruksnæringa også indirekte til verdiskaping og sysselsetting i andre næringer. Beregninger viser at den samlede sysselsettingen i jordbruket, næringsmiddelindustrien og i næringer som er underleverandører til disse to næringene, er fra 1,5 til 2 ganger så høy som sysselsettingen i jordbruket.

Sau, storfe og geit dominerer Troms-jordbruket. Som ellers i landet har tallet på bruk i drift gått ned. Antall bruk har falt fra 2204 bruk i 1996, til 1283 bruk i 2006. Arealet i drift er omtrent det samme i 2006 som i 21996, ca 262 000 dekar. Flest bruk i Troms, 685 bruk, driver med sau. Fortsatt er Troms landets største geitfylke, med 150 bruk og 15.500 geiter. Bruka i Troms er fremdeles relativt små, og de fleste er avhengig av tilleggsinntekt. Den tradisjonelle fiskarbondetilpassinga er bytta ut med nye former for kombinasjoner.

Størsteparten av jordbruksarealet i drift nyttes til eng til slått og kulturbeite. Selv om jordbruksareala bare utgjør 1 % av landarealet i Troms, er mye av landskapet prega av jordbruksdrift. Jordbruksareal i drift har de siste tiåra vært mer stabilt enn tallet på bruk. Det skyldes at eksisterende bruk har overtatt drift av jorda på bruk som blir lagt ned, samt en del nydyrking. Det resulterer i at en stadig større del av areal drift drives som leiejord. Da bruka i gjennomsnitt er blitt større, er heller ikke tallet på dyr redusert i samme omfang som tallet på bruk. Men færre bruk innebærer en konsentrasjon av beitedyr, som har konsekvenser for kulturlandskapet. Nedlegging og konsentrasjon av gardsbruk og nye driftsmetoder har ført til en gradvis redusert bruk av utmarka siden 1950. Dette fører til at kulturlandskapet gror igjen.

Skogbruket ble i år trukket mer spesielt frem i landbrukspolitikken, og de statlige virkemidler legger til rette for økt aktivitet og verdiskaping. Totalt avvirkes det ca 195.000 kbm trevirke i Troms-skogen. Konkursen i Troms Tre i Sørreisa var et stort tap for skognæringa og den verdiskapinga fabrikken har danna grunnlaget for. Avsetningsmulighetene for virke i fylket er nå betydelig redusert. Vi har ca 240 vedprodusenter i fylket, i tillegg til en rekke gårdssager, en del trebearbeidende bedrifter og foreløpig tre litt større flisfyringsanlegg hvorav UNN i Breivika i Tromsø er den klart største. De to andre anlegga er i Bardu og Dyrøy. Det arbeides med planer om et anlegg for produksjon av bioetanol i Bardu. Uttak av bioenergi fra skogen kan aukes betraktelig. Dette forutsetter en bedre infrastruktur med skogsveger, driftsapparat, kompetanse mm. Troms fylke importerer årlig nærmere 100 000 m³ trelast til en verdi på over 150 mill. kr. En stor del av denne kan produserer her i fylket, men det forutsetter en målretta og langsiktig oppbygging av skogressursene både i kvantum og kvalitet. Skogplanting er her et viktig tiltak, men også stell og skjøtsel av eksisterende lauv- og barskog.

Troms har store utmarksressurser som kan gi grunnlag for næringsutvikling. Utmarksressursene har stor rekreasjonsverdi, samtidig som de har en kommersiell verdi for grunneiere og bygdesamfunnene. Næringsutvikling i og i tilknytning til landbruket går i retning av å ta i bruk større del av ressursgrunnlaget på landbrukseiendommene.

Troms har tilnærmet forurensningsfrie forhold og klimatiske vilkår som gjør det mulig å dyrke kvalitetsprodukter av en rekke vekster. Fylket har i tillegg store, gode utmarksbeiter, som gir godt grunnlag for kvalitetsproduksjon av f eks lammekjøtt, storfekjøtt og geitmelk. Dette er et godt utgangspunkt for å ta ut ekstra verdiskaping gjennom opprinnelsesmerking og produksjon av spesialprodukter basert på lokalt råstoff og mattradisjon.

Landbruket i Troms står overfor store utfordringer. Det moderne jordbruket er i dag under press. Internasjonalisering har ført til prispress og krav om effektivisering. I Troms har vi små bruk, og kan vanskelig konkurrere på pris og volum. Den seinere tida har vi fått et økt fokus på kvalitet og mangfold, og det blir satsa mer på det multifunksjonelle landbruket. Denne utviklinga innebærer på mange måter et dobbelt press på utøverne i næringa. Det gir utfordringer, som også innebærer store muligheter. Vi har myke å hente i å satse på regionalt særpreg og samarbeid med andre næringer.

Utviklinga i landbruket i Troms:

Troms	2006	2005	2004	2003	1996
Areal i drift da.	261 339	261 069	262 916	264 643	262 024
Ant. bruk	1 283	1 340	1 397	1 497	2 204

Husdyrproduksjon Antall dyr Ant.produsenter

Storfe	17 600	443
Sau	58 000	685
Lam på beite	84 500	
Geit	15 500	150

Skogbruket 2006:

Vedprodusenter	ca 240
Gårdssagbruk	ca 120
Trebearbeidende bedrifter	ca 70
Større flisfyringsanlegg	3
Dagens ved- og flisforbruk utgjør ca	300 GWh
Totalavvirking	195 000 kbm
– Massevirke, sagtømmer, heimeforbruk	
– Massevirke industri	
– Brenselsflis	

Ved til heimeforbruk og til salg

6. Målsetting for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms

Målsettingene for landbruksrelatert næringsutvikling i Troms tar utgangspunkt i de nasjonale målsettingene for norsk landbruk. Det legges vekt på å utnytte de produksjonsmessige og markedsmessige fortrinn som landbruket i fylket har. Gjennom satsingen blir det lagt et bredt næringsmessig perspektiv for etablering og videreutvikling av småskalapreget næringsvirksomhet innen og i tilknytning til landbruket.

6.1. Hovedmål

Strategien skal legge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

6.2 Delmål

1. Utvikle lønnsom sysselsetting i landbruket og på bygdene.

- Det skal legges avgjørende vekt på utvikling av lønnsomme og varige arbeidsplasser. Bedrifter og forretningsidéer som bidrar til å bringer inntekter inn i fylket prioriteres.

2. Skape kultur og strukturer for næringsutvikling i bygdene

- Et viktig mål for bruken av BU-midlene er å bidra til økt forståelse for behovet for ny næringsaktivitet i bygdene, samt å gi bedre mulighet for utvikling av ny virksomhet. Bygdefolket utgjør selv den viktigste ressursen i arbeidet med bygdeutvikling.
- Tiltak rettet mot ungdom og rekruttering prioriteres.
- BU-midlene skal fungere som et virkemiddel for å få bygdesamfunnene og deres innbyggere til selv å ta større ansvar for næringsutviklingsarbeidet.

3. Utvikle nye arbeidsplasser for kvinner på bygdene

- En sentral målsetting med BU-midlene er å legge til rette for at kvinner får bedret sine muligheter til inntektsgivende arbeid. Dette omfatter både sikring av kvinners arbeidsplasser i tradisjonell landbruksproduksjon, utvikling av nye kvinnearbeidsplasser i tilknytning til landbruket og en generell aktivisering av kvinners interesser og ressurser i bygdeutviklingsarbeidet.

4. Øke verdiskapingen i fylkets landbruksproduksjon

- Virkemidlene skal nyttes slik at de best mulig bidrar til å opprettholde en robust lokal landbruksproduksjon i hele fylket.
- Fylket skal beholde sin relative andel av landets produksjon for de viktigste produksjonene, og øke produksjonen der det er muligheter innenfor det nasjonale eller regionale markedet.
- Bidra til å skape og utnytte nye markeder gjennom økt mangfold.
- Satsing på økologisk landbruksproduksjon i takt med utvikling av markedsmulighetene.

5. Bidra til å ta vare på, utvikle og synliggjøre fellesgoder og miljøkvaliteter som grunnlag for næringsutvikling og bosetting

- Samspill mellom bruk av BU-midlene og virkemidler rettet mot kulturlandskap og miljø i Regionalt miljøprogram og andre nærings- og miljøretta ordninger.
- Bidra til trivsel og å gjøre det attraktivt å bo i levende bygder i Troms.

7. Gjennomgripende prioriteringer

For å nå målsettingene legges fem gjennomgripende prioriteringer som gjelder felles for alle satsingsområdene til grunn for satsingen på landbruksrelatert næringsutvikling i Troms:

- 1 Kompetanseutvikling
- 2 Kvinneretta satsing
- 3 Ungdom og rekruttering
- 4 Innovasjon og markedsrettet effektivisering
- 5 Næringsutvikling i nordområdene

7.1. Kompetanseutvikling

Det er nødvendig å stille krav til kompetanse hos aktører som søker støtte til landbruksrelatert næringsutvikling.

Kompetanseoppbygging kan være brukerinitiert, eller være initiert fra miljøer som tilbyr kompetanse. Det må stilles krav til at prosjektet er tilstrekkelig forankret i behov hos de aktuelle målgrupper for prosjektet. En måte å sikre dette på er å stille krav til brukerfinansiering.

På en del områder kan det imidlertid være behov for at støtten rettes direkte mot dem som tilbyr kompetanse. Det kan i slike tilfeller være aktuelt å bidra i større fellessatsinger også når dette inkluderer samarbeidsprosjekt mellom FoU-aktør/småskala tilleggsnærings.

Det må framover legges vekt på samordning og samhandling mellom aktørene i det regionale partnerskapet for å sikre fornuftig ressursbruk. Tyngre satsinger må ha nasjonal medfinansiering.

Prioriteringer

- Kompetanseutvikling og nettverksbygging, både for vedlikehold av produksjonskompetanse og med nyskaping og økt verdiskaping som siktemål vil bli prioritert.
- Støtte til brukerinitiert kompetanseoppbygging prioriteres.
- FoU-prosjekter kan støttes der det er relevant. Det legges vekt på at prosjektet både faglig og økonomisk er støttet av nasjonale miljø. BU-midler prioriteres brukt i en forprosjektfase for å oppnå dette.

Pågangen har vært stor fra forskermiljøene og det vil fortsatt være nødvendig med streng prioritering av midler til FoU.

7.2. Kvinneretta satsing

Kvinner og menn har ofte ulike erfaringsbakgrunn, og ulike kompetanse og utdanning. Dette bidrar til større mangfold i forvaltning av lokale ressurser, og et bredere erfaringsgrunnlag for utvikling av lokal ressursutnyttelse, markedsmuligheter, kultur og lokalsamfunn (St.meld. nr. 19, Om norsk landbruk og matproduksjon). Kvinner representerer en type erfaring og et interessefelt med stort potensial for næringsutvikling.

Kvinneres muligheter for arbeid og inntekt er en av de mest sentrale utfordringer vi står overfor når det gjelder framtidig bosettings- og samfunns mønster i distriktene. Tiltak som tilrettelegger for at kvinner kan få bedre sine muligheter til inntektsgivende arbeid, økonomisk selvstendighet og innflytelse må prioriteres.

Prioriteringer

- Tiltak som gir kvinner et godt grunnlag for å etablere ny aktivitet. Aktiv bruk av etablererstipend som virkemiddel, og oppfølging av igangsatt virksomhet gjennom støtte til investeringer, bedriftsutvikling m.v.
- Videreføring og videreutvikling av programmessige satsinger
- Tiltak som synliggjør og mobiliserer kvinners interesser for bygdeutvikling f.eks. gjennom støtte til lokal nettverksbygging og gjennomføring av kurs.
- Fellestiltak som følger opp kvinner som har etablert egen virksomhet..

7.3. Ungdom og rekruttering

I arbeidet med utvikling av bygdene i bred forstand, og utvikling av landbruksrelatert verdiskaping, representerer ungdom en viktig ressurs. Sentrale utfordringer blir å sikre kompetanse, et mangfold av personlige ressurser og nyskapende krefter til bygdene som stadig møter nye utfordringer. Ungdom må trekkes inn på viktige samfunnsområder, og de må få mulighet til medansvar.

Det er relativt få unge som benytter seg av de bedriftsrettede BU-midlene og starter opp egen virksomhet. Tiltak som stimulerer ungdom til dette prioriteres. Tiltak av mobiliserende og aktivitetsfremmende karakter er viktig for å styrke og skape strukturer og miljø for omstilling og entrepenørånd.

Prioriteringer:

- Tiltak som styrker ungdoms motivasjon for å gå inn i *landbruket og tilknyttede næringer*.
- Programmessig satsing på tiltak som styrker unge jenters interesser i landbruk, med hensyn til eiendomsrett, beslutnings- og påvirkningsmuligheter.
- Tiltak av mobiliserende og aktivitetsfremmende karakter som styrker ungdoms forhold til nærmiljøet og deres medvirkning til bygdeutvikling
- Tiltak som fremmer entrepenørskap blant ungdom

7.4. Innovasjon og markedsrettet effektivisering

Med innovasjon menes utvikling, kommersialisering og utnyttelse av noe nytt. Dette inkluderer produkt- (vare, tjeneste, kvalitet) og prosessutvikling, nyskaping gjennom teknologisk endring, FoU-basert endring, ny utnyttelse av råvarer, nye organisasjons- eller samhandlingsformer, og åpning av nye markeder. En bred forståelse av innovasjonsbegrepet omfatter både trinnvise og sprangvise innovasjoner, enten i nye eller eksisterende bedrifter. Kravet som må stilles til slike tiltak, er at innovasjonstiltakene innebærer noe nytt for den det gjelder, uavhengig av om dette er velkjent kunnskap eller teknologi for andre.

Det må arbeides for lønnsomme innovasjoner som kan øke bredden i næringsgrunnlaget på det enkelte gårdsbruk. Dette gjelder utvidelse av produksjon med utgangspunkt i etablert basisproduksjon, ny utnyttelse av gårdens ressurser og andre former for entreprenørskap som kan forbedre inntektsgrunnlaget i bygdesamfunnene. Dette kan skje gjennom videreføring av eget råstoff, og ved satsing i nye næringer som for eksempel reiseliv, skole- og omsorgstjenester, der ressurser på gården, i husholdet og/eller i bygdesamfunnet utnyttes.

Når det gjelder bruk av virkemidler i slike prosjekter, vil virkemiddelapparatets kompetanse i prosjektføring og veiledning ved nyetablering være en del av tilbudet. Videre vil det være aktuelt å gi finansiell støtte i flere utviklingsfaser av den nye virksomheten. Samspillet med rådgivnings- og kompetansemiljø og andre finansinstitusjoner vil være viktig.

7.5. Næringsutvikling i nordområdene

Regjeringens nordområdestrategi legger stor vekt på utvikling av levekår, livsmuligheter og livskvalitet for alle som bor i nord. Ei positiv utvikling av landbruksnæringa vil bidra til sikring av bosetting og livskraftige bygdesamfunn.

For Troms og Nord-Norge for øvrig ligger det godt til rette for utvikling av nærmere samarbeid med de nordlige områdene i Sverige og Finland samt Nordvest-Russland. På en del områder vil samarbeidet også kunne omfatte de øvrige deler av det cirkumpolare området, som Sibir, Alaska, Canada og Grønland og Island.

Geografisk nærhet og likhet i klima og produksjonsforhold gjør planteproduksjon til et naturlig samarbeidsområde, både når det gjelder forskning, foredlingsarbeid og omsetning av klimatilpasset sortsmateriale. I Russland og Finland er det stor kompetanse i dyrking, høsting og utnyttelse av ville bær og medisinerter som også kan være nyttig for næringsutvikling i Norge. Innenfor reiseliv er det et stort potensiale for turister fra våre naboland, og da i særdeleshet fra Russland. Eksport av genmateriale, både planter og husdyr, er et område hvor Norge har store internasjonale muligheter.

Prioriteringer:

- Samarbeid om forskning og produktutvikling tilpasset mulighetene i de arktiske randstatene.
- Bidra til utvikling og forsyning av plantemateriale tilpasset nordlig klima i samarbeid med de nordlige områdene i Sverige, Finland og Nordvest-Russland.
- Utnytte markedsmuligheter som ligger i særegne produkter fra nordlige strøk, som f. eks. lam, kje- og geitprodukter, poteter og grønnsaker.
- Utvikling av grønt reiseliv med særlig tanke på et sterkt voksende turistmarked i Russland.
- Bærekraftig forvaltning av det sårbare og rene ressursgrunnlaget i nordområdene.

8. Flaskehalsar

I næringsutviklingsarbeidet er det viktig å identifisere og så langt rå er overvinne flaskehalsar.

En del flaskehalsar går på rammebetingelser, en del går på holdningar i næringa sjøl og en del går på organisatoriske forhold. De viktigste flaskehalsene synes å være:

8.1. Klima

Vi finner store variasjonar i klimaet i Troms. Likevel er klimaet en sterkt begrensande faktor som setter klare rammer for sorts- og artsvalg i planteproduksjon. Gjennom tiltak kan mikroklimaet bedres.

Samtidig med at klimaet er en begrensning, er det en styrke ved at vi er mindre utsatt for skadegjørere og dermed har vi vesentlig mindre bruk av plantevernmidler enn i varmere strøk. Kjølig klima og mye lys i veksttida gir mulighet for produksjon av spesielle kvaliteter, spesielt innen planteproduksjon.

8.2. Eiendomsstruktur

Troms er et typisk småbruksfylke med små enheter. Kun 15 % av landbrukseiendommene i Troms eies av aktive bønder som driver jorda sjøl. Leiejord utgjør omtrent halvparten av fylkets totale areal. Det vanlige er at hver gårdbruker leier av mange utleiare, ofte på kortsiktige vilkår og med ulik avstand fra eget tun. Det vil særlig være kommunenes ansvar, både gjennom veiledning og ved bruk av jord- og konsesjonsloven, å arbeide for bedre løsningar, enten ved å stimulere til kjøp av tilleggsjord eller tilrettelegging for bedre og mer langsiktige leieavtaler.

8.3. Kapital og planleggingskapasitet

Kapitalslitet i Tromslandbruket er vesentlig større enn investeringstakten. Dette skyldes ikke bare mangel på kapital til nyinvesteringar og vedlikehold. Investeringstakten i Tromslandbruket er i den store sammenheng såpass beskjeden at det ikke har vært interessant for private bygningsplanleggere å etablere seg her. Bruksutbygging og prosjektering er derfor i vesentlig grad avhengig av Planenheten hos Fylkesmannen. Det er vesentlig misforhold mellom enhetens kapasitet og etterspørselen. Takten i fornying av driftsbygningar er for lav for å opprettholde produksjonen i fylket. Dette problemet understrekes også av Innovasjon Norge som forvalter investeringsvirkemidler for driftsutbygging.

De siste åra har enheten måttet begrense sitt engasjement innen tilleggsnæringer til noen reiselivsanelegg og oppdrag innen matforedling.

8.4. Manglende kapasitet og kompetanse i tiltaksapparatet i kommunene

Etter at kommunene overtok ansvaret for landbruksforvaltningen er bemanningen både halvert og mer til. Det er få kommuner som har kapasitet og dermed kompetanse til å drive landbruksbasert næringsutvikling, til tross for en klar sammenheng mellom kommunal innsats og faktisk næringsutvikling.

Mange kommuner har nok heller ikke tatt innover seg at de parallelt med mer beslutningsmyndighet også er gitt mer ansvar for forvaltning og utviklingsoppgaver innen landbruksbasert næringsutvikling.

8.5. Manglende etablererkultur

Bildet er på ingen måte entydig, men i det tradisjonelle landbruket har vi liten grad av etablererkultur. De aller fleste gårdbrukerne er dyktige jordbrukere som viser stor evne til å tilpasse seg endrede rammebetingelser. Tilpassingen skjer i stor grad ved å effektivisere drifta og plusse på inntekta ved lønnsarbeid. En form for tilpassing er også å avvikle drifta. Dette gjenspeiler seg i at antall sjølstendig gårdsbruk er halvert på den siste 12-13 års perioden.

På den annen side, det er ofte ikke mangel på ideer som er mangelvare, men det er få av de gode ideene som føres fram til etablering. En viktig årsak kan være at veiledningstjenesten innenfor utradisjonelle produksjoner og tjenester ikke er tilstede eller vanskelig å finne fram til. Holdningen ”det nytter ikke” er litt for utbredt, og en kunne av og til være ønskelig med noe mer jærsk pågangsmot.

Det er relativt få som etablerer nye, utradisjonelle produksjoner med basis i gårdens og bygdas ressurser. Et unntak kan være Inn på tunet hvor det så langt er vist stor interesse.

8.6. Organisatoriske forhold ved veiledningstjeneste i landbruket

Landbrukets veiledningstjeneste består av mange aktører, noen store og mange små. Dette er nok en viktig grunn til at mye av veiledningstjenesten blir lite enhetlig og utviklingsorientert der viktige områder som driftsledelse og økonomi i altfor liten grad står på dagsorden. Mange små enheter som sliter med den daglige drifta vil ha vanskelig å ta opp i seg nye oppgaver og fagområder.

I Troms har de fleste forsøksringene sammen med avløser- og formidlingstjenesten sluttet seg sammen i en ny organisasjon – Landbruk Nord, og det arbeides med etablering av et Landbrukets Hus i Balsfjord. Dette kan komme til å bli en slagkraftig og framtidsorientert veiledningsenhet.

8.7 Kommunikasjoner

Lange avstander og dårlige kommunikasjoner hemmer næringsutvikling i distriktene Særlig der en er avhengig av ferge blir kostnadene med å få produktene fram til markedet store. Akseltrykkbegrensinger på vegger og bruer hemmer virkestransporten fra skogbruket.

8.8 Forskning

Landbruksrelatert forskning er i liten grad rettet mot utfordringer og muligheter i nordnorsk landbruk. Dette gjelder f. eks. områder som utmarks- og beitebruk, planteforskning og planteforedling med utvikling av sortsmateriale som passer i nordlig klima og småfenæringa.

Nordnorsk landbruksråd initierte i november 2004 en prosess for å utvikle et FoU-program for arktisk landbruk og naturbruk i samarbeid med de ulike aktørene innen næringa. Et resultat av dette var at fire prosjekter fikk innvilget støtte fra Forskningsrådet i 2005. Denne prosessen fortsettes.

9. Satsingsområder

9.1. Mat

9.1.1. Mat, produksjon og foredling

Det økte fokuset de senere år på større grad av småskala matproduksjon har ført til at en del gårdbrukere og andre har etablert, og er i ferd med å etablere, virksomheter som er med på å bidra til økt verdiskaping og inntjening i landbruket bl a ved å videreforedle egne og andres råvarer. Gode eksempler i denne sammenheng er Tromspotet/Art Nor, Aron Mat, Reisamat og Bomstad gård.

I Troms er TINE Meieriet Nord og Nortura de store aktørene når det gjelder videreforedling og distribusjon av landbruksprodukter produsert i fylket. Dette er bedrifter som er svært viktige for å opprettholde råvareproduksjon, videreforedling og infrastruktur i distribusjonsleddet i Troms.

Det økte fokuset på lokal mat og spesialiteter, har ført til at forbrukerne blir stadig mer beveste på hva de spiser. Forbrukerne ønsker et bredere utvalg av matvarer og gjerne spesielle/eksklusive produkter fra egen region. Dette fører til at lokal produksjon av kvalitetsprodukter har et kundegrunnlag i nærmiljøet. Utvikling av lokale matprodukter er også sterkt knyttet opp mot reiselivsbransjen. Dette er en raskt voksende næring og ved en sterkere kobling mellom reiseliv og lokal matproduksjon kan en få frem mange spennende produkter.

En bevisstgjøring av markedskanalene, spesielt dagligvarekjedene og serveringsbedrifter, har også ført til at det nå er litt lettere å omsette lokalproduserte matvarer gjennom denne type kanaler. En av de største utfordringene for landbruksnæringa i denne situasjonene er å få fram flere småskalaprodusenter som totalt kan tilby et bredt nok varespekter av kvalitetsprodukter, og et stort nok volum til at det er interessant for både spesialbutikker, dagligvarekjedene, serveringsbedrifter og forbrukerne.

Strategier og prioriteringer

- Bidra til nyskaping basert på råvarer fra jordbruk, jakt og fiske.
- Utvikling av alternative salgskanaler og en ytterligere bevisstgjøring av eksisterende kanaler.
- Spesiell styrking av bedriftenes kompetanse på både markeds-, ledelses-, logistikk-, produkt- og produksjonssiden, som kan bedre bedriftenes evne til markedsbasert produktutvikling.
- Investeringer i produksjonslokale og varig produksjonsutstyr.
- Bidra til å skape gode allianser til reiselivet.
- Bidra til profilering av og merkevarebygging innen lokale og regionale matspesialiteter.

9.1.2. Husdyrproduksjon

Tabellen viser utviklingen av husdyrholdet i Troms de senere år.

Dyreslag	1989		1999		2004		2006	
	enheter	dyr	enheter	dyr	enheter	dyr	enheter	dyr
Melkekyr	818	7812	526	7109	389	5982	356	5760
Ammekyr			74	334	95	670	96	809
Melkegeiter	336	20927	216	16516	155	13117	139	11890
Sau, v.fôra	1911	55870	1079	60317	804	59529	691	57813
Avlspurker			53	908	39	696	27	546
Verpehøner			125	48981	86	35052	67	32121

Kilde: tall fra søknad om produksjonstilskudd per 1.januar

Husdyrnæringene, som øvrige næringer i landbruket, preges av omstrukturering. Driftsenhetene blir stadig større med hensyn på areal, dyr, melkekvoter og omsetning. Det er fortsatt en utvikling der økonomien i næringene marginaliseres og kravet til effektivisering og nytenking øker. Endringer i lover og forskifter samt økte krav fra forbrukere fører til økte krav til dyrevelferd og kvalitetssikret produksjon. Nye generasjoner har også andre krav til det å være gårdbruker enn tidligere. Spesielt er dette merkbart med hensyn til muligheten for ferie og fritid.

Husdyrbruket er med andre ord i stor endring. Dette medfører store utfordringer for fremtiden, og mange av disse utfordringene er generelle og sammenfallende for de fleste husdyrproduksjonene i fylket vårt. De viktigste av disse utfordringene kan oppsummeres slik:

- Kompetanseheving og rådgiving
 - tradisjonell kjernekompetanse
 - ny og mer spesialisert kompetanse som f.eks bedriftsledelse, økonomistyring m.m.
 - samordning av kompetansehevende tiltak/rådgiving
- Investeringer i produksjonsapparat
 - driftsbygninger (fornyning/nybygg)
 - andre investeringer (f.eks slakte- og foredlingsanlegg)
 - planlegging driftsutbygginger – øke kapasiteten
- Samarbeidstiltak i landbruket
 - generelle samarbeidstiltak (maskinsamarbeid m.m.)
 - spesielt samarbeid knyttet til melkeproduksjon (sommersamarbeid)

I gjennomgangen av de forskjellige husdyrproduksjonene nedenfor er en del spesielle utviklingstrekk og utfordringer knyttet til den enkelte produksjon

Geit

Troms er det største geitfylket i landet og er således viktig for regionen, både som næring og kulturbærer. Foredling og omsetning av geitmelk skjer i all hovedsak gjennom TINE Meieriet nord sitt anlegg på Storsteinnes. Lokal småskala foredling og omsetning skjer i liten grad. I Troms er det kun en aktør i Balsfjord.

Nasjonalt er det en nedgang i forbruket av brun geitost. Dette er volummessig viktige produkter for avsetning av geitmelk. Dette har ført til at en på landsbasis fortsatt har en overproduksjon av geitmelk. Markedsundersøkelser viser imidlertid et økende markedspotensial for produkter fra geit, spesielt hvite produkter. Samtidig har vi en situasjon med svært begrenset sortiment av produkter fra geitmelk. Det ligger således både store utfordring og muligheter i utvikling og markedsføring av nye produkter fra geitmelk. Imidlertid er dette kostnadskrevende prosesser som krever tilgang på kapital. Dette gjelder selv for større aktører som TINE Meieriet nord, som har begrensede muligheter til å få utviklingsstøtte fra sin egen sentralorganisasjon når det gjelder nisjeområder som geit. Derfor er det viktig å støtte opp om tiltak, både fra TINE og andre småskala produsenter, som kan bidra til større mangfold, større avsetning og større verdiskaping fra geitmelka i regionen.

Når det gjelder kjøtt fra geitholdet antas det å være en kraftig markedsmessig underdekning i og med at dette knapt tilbys for salg. Dette skyldes i hovedsak to forhold; Lav produksjon av kje og liten grad av foredling samt markedsføring av kje- og geitkjøtt gjennom de store, tradisjonelle omsetningsleddene. Utfordringene framover blir i første rekke å spesialisere produksjonen av kjekjøtt ("oppalsstasjoner") for å få økt volum og kvalitet, samt finne alternative omsetningsformer av kjøtt fra geitholdet. Stikkord her er spesialiserte, småskala slakte- og foredlingsanlegg som kan bidra til å øke verdiskapingen hos bøndene gjennom å tilby mer tilpassede produkter fra kje og geit i markeder som er villige til å betale den nødvendige merprisen som trengs for at slike nisjeproduksjoner skal bli lønnsomme.

Næringa i Troms er aktivt med i nasjonale prosjekter som bl.a tar for seg sykdomsbekjemping og omlegging av avlsarbeidet på geit. Sykdomsbekjempelse er vesentlig for dyrevelferd og for aksept for produktene fra geit i markedet. Omlegging av avlsarbeidet er tvingende nødvendig for bl.a. å oppnå bedre melk- og produktkvalitet. Dette er også helt nødvendig for å lykkes med sykdomssaneringen. Overgangen fra gammelt til nytt avlssystem vurderes som krevende, både faglig og pedagogisk. For å opprettholde en robust og fremtidsrettet geitnæring i nord er en helt avhengig at en lykkes med dette.

Fylkesmannen, Landbruksavdelingen har tatt initiativ til oppretting av Geitforum i Troms med deltakelse fra fag- og omsetningsorganisasjoner, utdanning, forskning og forvaltning. Gjennom samordning av innsatsen vil en bedre effekten av innsatsen mot geitproduksjonen.

Sau

Sauenæringa i Troms preges også av stort frafall av bruk og økning i bruksstørrelse på gjenværende bruk. I denne prosessen skjer det også en viss "forklynging" der fra før sterke områder holder stand mens andre områder har reduksjon i antall bruk.

Fortsatt er bare et mindretall av brukerne med i sauekontrollen og organisert avlsarbeid. Deltagelse i sauekontrollen og organisert avlsarbeid er viktig for kompetansen og det faglige miljøet i næringa. Oppslutningen om disse satsingsområdene er derfor viktig.

Mulighetene for utvidelse av sauebrukene begrenses ofte av at arealene i mange tilfeller er tungt tilgjengelig pga av mye leiejord og uklare eller kompliserte eiendomsforhold. Dette gjelder både inn- og utmark. I tillegg virker presset fra andre aktører (f.eks. hytteiere, turisme) relativt begrensende på næringa i enkelte områder. I så måte har satsingen på organisert beitebruk vist seg å være effektiv og nyttig for sauebøndene da dette i stor grad avklarer eiendomsforhold og gir tilgang til arealer samtidig som det via investeringer i beiteområdet minsker konflikten i forhold til publikum (sperregjerder, ferist osv). En god del beitelag har liten aktivitet. En fortsatt styrking/vitalisering av beitelagene og ordningen organisert beitebruk bør derfor fortsatt prioriteres.

Saueholdet preges også av konflikt i forhold til rovdyr. Jerv forårsaker ca 80 % av tapene, deretter er gaupe den nest største skadevolderen. Tidlig nedsanking av dyr fra beite om høsten virker positivt på tapstallene i forhold til rovdyr. Imidlertid har en i mange områder mangel på egnede arealer til dette formålet. For å kompensere for redusert opptak av utmarksbeite i slike tilfeller må en del av arealene som brukes til tidlig nedsanking overflatedyrkes eller fulldyrkes. Dette er ressurskrevende og krever tilgang på finansiering eller tilskudd. I den sammenheng er det viktig at de forskjellige kildene til finansiering vet om hverandre og at finansieringen samordnes (f.eks midler fra forebyggende tiltak, SMIL og BU-midler). Inngjerding av aktuelle beiteområder for tidlig nedsanking (beredskapsarealer) er under utprøving i enkelte områder i Troms.

For sau er det et godt fungerende omsetningsledd og markedskanaler. Her er det også andre, mer spesialiserte aktører på banen, som for eksempel Aron Mat A/S. I tillegg har det de siste årene utviklet seg et samarbeid mellom grupper av produsenter og forskjellige tilbydere av matvarer. Dette har først og fremst kommet til uttrykk i markedsføringen av spesielle kvaliteter, slik som blant annet "Alpelam" og "Lynglam" fra Lyngen. Dette er positivt først og fremst i forhold til mangfoldet i produktspekteret og forhåpentligvis verdiskapingen i næringa. Imidlertid er det fortsatt et økende press på prisene på sau- og lammeslakt, noe som bidrar til svak økonomi i næringa. Tiltak for økt inntjening og verdiskaping er derfor viktig fremover. Markedsføring av spesielle produkter og kvaliteter kan være en vei å gå. Profesjonalisering av næringa, både faglig og markedsmessig, kan være en annen måte å bidra til dette på. Tabellen ovenfor viser for første gang på mange år at antallet voksne sauer i nedgang. Dette er et tegn på at frafallet av brukere ikke lenger kompenseres av strukturendringene. For å bøte på dette vil det bli tatt et felles initiativ fra næringsorganisasjonene og Fylkesmannen i Troms til et omfattende prosjekt som tar sikte på å styrke de viktigste fagområdene.

Storfe

Det er stort sett markedsbalanse for kumelk. Også innen melkeproduksjon på storfe er situasjonen preget av salg av melkekvoter og bortfall av aktive bruk. Imidlertid er det fortsatt etterspørselsoverskudd i regionen med hensyn til kvotekjøp slik at kvotegrunnlaget beholdes i fylket. Når det gjelder storfekjøtt er den nasjonale produksjonen lavere enn omsetningen. Det er fortsatt en økende interesse for spesialisert kjøttproduksjon i fylket vårt, selv om den må betegnes som beskjeden.

Det må være et mål for næringa i Troms at en beholder kvotegrunnlaget i fylket og en bør således sikre at interessen for kvotekjøp opprettholdes. Manglende kvotefylling samt svært varierende driftsresultater mellom sammenlignbare bruk gjenspeiler nok også stor variasjon i fagkunnskap og driftsledelse. Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet bekrefter dette behovet for kompetanseheving også i storfesektoren.

For å tilfredsstille de nye forskriftene for dyrehold er det spesielt stort investeringsbehov for melkeproduksjon. I Troms er det beregnet at det må bygges ut for 5 220 kyr i løpet av 17 år. Det tilsvarer at det må bygges for ca 300 kuplasser hvert år. Med en investeringskostnad på kr 182 000,- pr plass vil 300 nye kuplasser beløpe seg til om lag 55 millioner kroner per år.

Innen storfeholdet er det en utfordring i å dekke opp underskuddet av storfekjøtt i markedet. Troms har per i dag ca 30% av Nord-Norges storfekjøttproduksjon, og det bør være ei målsetting å øke denne andelen. Kjøttens markedsprognoser antyder et behov for mer storfekjøttproduksjon på selvrekutterende kjøttfe som følge av strukturendringene i melkeproduksjonen. I tillegg til en bedre utnyttelse av mulighetene for kjøttproduksjon i

kombinasjon med melkeproduksjon er det således fortsatt et mål å få et større omfang av spesialisert kjøttproduksjon i fylket.

Annen husdyrproduksjon

Innenfor svineholdet har det vært en nedgang i antall bruk de siste årene. Dette er en liten, men viktig produksjon i Troms. Svineproduksjon er svært avgjørende for å sikre en jevn tilgang av råstoff til slakteri og foredlingsindustrien i fylket. Innenfor kraftfôrindustrien er det også av stor betydning at denne produksjonen opprettholdes. For tiden er lønnsomheten i svineproduksjon avtagende med overproduksjon og relativt lave priser. Driftsformen er sårbar i og med at en relativt lav andel av inntekten kommer fra tilskudd, det meste hentes fra markedet. Næringa har den senere tid kunnet vist til gode resultater gjennom høy produktivitet pr dyreenhet.

Utfordringene fremover blir først og fremst å beholde dagens produksjonsvolum. For å nå dette målet bør det gjennom BU strategiene åpnes for nyetableringer og reetablering av eksisterende produksjonsenheter. Ut fra den økonomiske situasjonen i svineholdet er det spesielt viktig å stille investeringstilskudd til disposisjon ved nye etableringer eller reetableringer. Ved å prioritere å bruke investeringsvirkemidler i svinekjøttproduksjonen gir en et positivt signal også til det private finansmarkedet.

Når det gjelder kommersiell fjørfenæring i Troms fylke (Nord-Norge generelt) er det kun eggproduksjon det er snakk om. Tabellen ovenfor viser at eggproduksjonen er i nedgang. Nord-Norge har generelt hatt en noe dårligere økonomi i eggproduksjon enn produsenter lenger sør i landet. Dette skyldes blant annet dyrere kraftfôr og høyere byggekostnader. Dette er nå kompensert noe for gjennom økning i distriktstillegget pr kilo egg. For å utnytte kapasiteten og sikre videre drift av eggpakkeriet på Silsand er det viktig å sikre tilstrekkelig volumtilgang. For i det hele tatt å ha fjørfenæring i fylket vårt, og for å sikre opprettholdelse av eggpakkeriet på Silsand, er det meget viktig at eggproduksjonen i Troms ikke svekkes ytterligere.

Hestehold er en av de sterkest voksende produksjonene i norsk landbruk. Det ligger store muligheter for hest som næring koblet opp mot aktivitetstilbud som Inn på tunet og reiseliv, avl, oppdrett og salg av livdyr, oppstalling, produksjon og salg av fôr og utstyr m.m. Fylkesmannen har tatt initiativ til å utarbeide en felles strategi for utvikling av hesteaktiviteten i Troms i samarbeid men Nord-Norsk Hestesenter A/S og det øvrige hestemiljøet i fylket

Troms har gode forutsetninger for å bli et vesentlig større pelsdyrfylke enn det er i dag. Fôrprisen i Troms ligger opp til 50 øre lavere pr kg enn landet for øvrig. Over en 10-års periode viser pelsdyrnæringa vesentlig bedre lønnsomhet enn andre husdyrproduksjoner, men variasjonene er større. Investeringene i en pelsdyrgard er moderate og utbygging egner seg godt som samarbeidstiltak.

Næringa har gjennom lang tid arbeidet mye med dyrevelferd. Oppdrettere i Troms er meget dyktige. Disse sammen med Norges Pelsdyrslag stiller dyr og kompetanse til disposisjon for nye oppdrettere. Etableringer må skje i tilknytning til eksisterende fôrrute og fellestiltak prioriteres.

9.1.3. Planteproduksjon

Tallene fra 2000 til 2006 viser en sterk økning i arealet av potet samtidig med at det har vært en stor nedgang i antall søkere til produksjonstilskudd for denne produksjonen. For grønnsaker øker også arealet mens antall søkere har holdt seg relativt stabilt.

Antall dekar og søkere med de ulike vekstgruppene i Troms i 2000-2006:

	POTET		GRØNNSAKER		FRUKT OG BÆR	
	ANTALL DEKAR	ANTALL SØKERE	ANTALL DEKAR	ANTALL SØKERE	ANTALL DEKAR	ANTALL SØKERE
2000	2850	820	157	43	316	110
2003	3034	581	195	45	231	75
2006	3883	377	198	38	214	56

Kilde SLF, PT-912

Det er ønskelig med økning i produksjonen av både potet, grønnsaker, bær og pryddplanter i Troms. Ved produksjon på egnede arealer vil produsentene ha gode muligheter for å øke inntjeningen per arealenhet. Gårdbrukere med velegnede arealer må derfor motiveres til å starte med eller utvide sine produksjoner av potet og grønnsaker. produsenter som lykkes med disse produksjonene vil også være viktige ambassadører for å få andre med. Det er også gode muligheter for å øke produksjonen av både pryddplanter og hagebruksprodukter i veksthus.

Fylkesmannen i Troms i samarbeid med Midt-Troms forsøksring (nå en del av Landbruk Nord) tok i 2005 initiativ til en Handlingsplan for potetproduksjon i Troms. Målet er at potetproduksjonen i fylket skal dobles i perioden 2005-2008. Som vi ser av tabellen over er arealet for potetproduksjon i Troms i sterk vekst.

Omsetningsmulighetene har blitt relativt gode de seneste årene både med Tromspotet A/S og Bondens Marked. For å opprettholde salgskanaler er det viktig å fortsette satsingen her. Dannelse av flere produsentsammenslutninger vil også kunne øke den enkeltes muligheter for lønnsom omsetning.

Videreforedling av potet og grønnsaker er viktig for verdiskapingen. Utvikling av velegnede teknikker og metoder er nødvendig for å få frem kvalitetsprodukter. Merkevarerbygging og arbeid med markedet generelt er viktig for å øke omsetningsmulighetene for disse produktene.

For planteproduksjonen er kunnskap om dyrkingsmetoder, plantevern, valg av stedsegnet sort, økonomi, teknikk, lagring o.s.v. tilpasset nordlige forhold meget viktig for å få til lønnsom produksjon. I grønnsaksproduksjonen er en av de største utfordringene å finne nye muligheter innen integrert plantevern. Det er viktig spesielt i potetproduksjonen å bruke rent sortsmateriale. I grønnsaksproduksjonen er det ønskelig med lokalt oppal av småplanter.

Det er muligheter for kommersiell bruk av utmarksressurser som høsting av urter, bær og sopp for salg og til videreforedling. Utvikling av nye produkter av naturressursene, samt sanking for bruk i videreforedling av småskala mat er svært aktuelt som en del av satsingen på lokalprodusert og tradisjonsbasert mat. Innholdsstoffer i viltvoksende bær og urter er svært aktuelle for bruk i naturmedisin og kosmetikk. Dette er store vekstnæringer og nordnorske ressurser kan utnyttes bedre.

Strategier og prioriteringer

- Rekruttering ved å motivere bønder med interesse for planteproduksjon og med velegnede arealer og muligheter for en slik produksjon.
- Styrke arbeidet med produktutvikling, økte markedsmuligheter, markedsføring og videreforedling av produktene.
- Kompetanse- og kunnskapsheving innen plantevern spesielt og produksjon i nord generelt er nødvendig for å sikre en sikker og kvalitetsmessig god produksjon.
- Legge til rette for møteplasser og kunnskapsformidling mellom interessenter i næringa
- Stimulere til økt produksjon av settepotet, og utnytte fordelene vi har for produksjon av økologisk settepotet.
- Oppal av småplanter i grønnsaksproduksjonen lokalt er viktig for å øke volumet.
- Investeringer i lager for poteter og grønnsaker, samt veksthus kan støttes.

9.2. Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringen har som mål at 15 % av matproduksjonen og matforbruket i Norge skal være økologisk innen 2015. Dette er et ambisiøst mål som krever en storstilt satsing samt en omstilling ved å tenke økologisk i alle deler av verdikjeden. Økologisk produksjon og forbruk er trekt ut som et eget satsingsområde, men må sees på som en integrert del av og et tillegg til alle de andre satsingsområdene i dette kapitlet.

Det er nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe som skal utarbeide forslag til Regjeringens strategier for å nå målsettingene for økologisk produksjon og forbruk., denne ventes ferdig i første halvdel av 2007. I Troms vil det i samme periode utarbeides en ny Handlingsplan for økologisk landbruk i Troms 2007-2010. Satsingsområdet Økologisk produksjon og forbruk må sees i sammenheng med Regjeringens strategier og Handlingsplanen for Troms når disse er ferdigstilt.

Per 2005 var det 46 økologiske driftsenheter i Troms, 7757 daa var omlagt til økologisk eller i karens. Dette utgjorde 2,6 % av jordbruksarealet i 2005. Med dette som utgangspunkt er det en lang vei frem for å nå regjeringens mål.

Hovedutfordringen per i dag er å få opp nok produksjon raskt nok til å fylle en økende etterspørsel.

Strategier for å øke økologisk produksjon og forbruk:

1. Flere økoprodusenter

- Prioritere investeringsstøtte til økologiske produsenter som gjør nødvendige tilpasninger i driftsapparatet for å oppfylle pålagte regelverkskrav.
- Stimulere og motivere til omlegging og nyetableringer.
- Satsing på omlegging av sauebruk spesielt
- Økologisk skogbruk/utmark er kommet inn som et nytt felt.

2. Marked

- Det må satses på å få omsetningsleddet, både de store og de mindre aktørene, sterkere inn i på banen for å øke mulighetene for å få ut økologiske produkter på markedet. Støtte opp om utvikling av alternative omsetningskanaler med utgangspunkt i lokale og regionale markeder.
- Produktutvikling og markedsføring er også et prioritert område.

3. Nettverk og samhandling

- På grunn av at det økologiske landbruksmiljøet i Troms er relativt lite og det er små midler tilgjengelig er det meget viktig med samarbeid og samordning av den økologiske innsatsen. Man må derfor videreutvikle nettverk og samhandling mellom produsenter, bedrifter, FoU-miljø, næringsorganisasjoner og virkemiddelapparat på regionalt og lokalt nivå.

4. Sammenheng med miljøatsingen ellers

- Se satsingen på økologisk produksjon i sammenheng med den regionale miljøatsingen og næringsutviklingsarbeidet i landbruket generelt. Satsingen gir en økologisering av det konvensjonelle landbruket med blant annet alternative metoder for plantevern, jordbearbeiding og ugrasrensing, fokus på vekstskifte, mer ekstensiv drift med økt beitebruk samt at en setter fokus på dyrevelferd.

5. Forskning og Utvikling

- Forskning og utvikling samt kompetanseheving er viktig for å få opp kunnskap og interesse for økologisk landbruk i nord.

9.3. Skog og trevirke

Status

Det er ca 125 småsagbruk i fylket. Mange av sagbrukene har liten aktivitet og er heller ikke i drift hvert år. Hovedtyngden av sagbruk har et virkesforbruk under 50 fm³ i året. Det er et fåtall sagbruk som har et virkesforbruk over 500 fm³ i året. Få sagbruk kan tilby enkel videreforedling av trelast, slik som høvling. I fylket er det bare 3-5 sagbruk som selv har utstyr for å tørke trelast kunstig.

I fylket er det rundt 75 ulike "bedrifter" som driver med ulik foredling og foredlingsgrad av trevirke. Bedriftene strekker seg fra småskala produksjonsbedrifter innen f.eks. dreining og trearbeid til litt større bedrifter innen f. eks. trappe-, kjøkken- og ferdighusproduksjon.

I fylket brukes det om lag 60 000 juletrær i året. En god del juletrær kommer fra andre deler av Norge eller fra utlandet, hovedsaklig Danmark.

Utfordringer og muligheter

Noen sagbruk har behov for å bygge hus over saga for å ha mulighet til å drive hele året. Andre har behov for å fornye deler eller hele utstyret. Mulighetene er store for økt verdiskaping ved videreforedling av lokalt råstoff ved sagbrukene, eksempelvis ved høvling til panel og listverk. Spesialprodukter av lauvtrevirke er også et nisjeområde, men stiller også store krav til råstoffkvaliteten. Bedre lønnsomhet i næringen er avhengig av at det også utvikles nye kvalitetsprodukter som kan selges til en høyere pris.

Økt bruk av lokalt trevirke i byggprosjekter er viktig og vil være med på å profilere lokalprodusenter i markedet. Arbeid opp mot arkitekter, entreprenører og byggherrer er viktig for å få avdekket muligheter for å bruke lokale tre produkter ved bygging. Økt bruk av lokalt foredla trevirke vil på sikt kunne skape stabile arbeidsplasser og skape positive lokale ringvirkninger.

Samarbeid innenfor og mellom produsentgrupper vil kunne føre til bedre utnytting av ressursene og mer effektiv kompetanseoppbygging. Økt samarbeid i verdikjedene gir en mulighet for at det brukes mer lokalt trevirke i produksjonene.

Juletrær og pyntegrønt kan i stor grad produseres lokalt, og på sikt kan vi bli sjølforsynt i fylket. Det er ei målsetting å øke produksjonen av juletre- og pyntegrønt i fylket. Faglig oppfølging av produsentene er viktig for å sikre at kvalitet og produksjon blir tilfredsstillende både i nye og eksisterende felt.

Strategier og prioriteringer

Det er ei målsetting å arbeide for høyere videreforedling av trevirke i fylket.

Det er aktuelt å støtte:

- bygging av saghus og lafthaller, kjøp av høvler, tørker, impregneringsutstyr og annet utstyr for videreforedling for å øke den lokale verdiskapingen.
- prosjekter og tiltak som tar sikte på økt verdiskaping gjennom videreforedling og produktutvikling
- prosjekter og tiltak for å få sett på mulighetene for å ta i bruk lokalt produsert trevirke i bygg eller innen produktutvikling. Det er viktig at det foreligger ei lokal forankring og at det foreligger en viss nyskapende effekt.
- tiltak, prosjekt, samlinger/kurs for å bedre samarbeid og kommunikasjon mellom eller i produsentgrupper.
- etablering av felt for juletre- og pyntegrønt, primært ved tilplanting over flere år, som ledd i en helhetlig plan
- prosjekt og tiltak for å sikre og øke produksjon og kvalitet av juletre- og pyntegrønt
- deltakelse på kurs og andre tiltak for å øke kompetanse

9.4. Bioenergi

Totalavvirkingen i Troms fylke er i litt underkant av 200 000 fm³. Avvirking til flisfyringsanlegg ligger på rundt 15 - 20 000 fm³. Av barskog hogges det samla rundt 5 000 fm³ for salg. Avvirkingen til ved til brensel har økt mye de siste årene på grunn av økte energipriser og ligger totalt på rundt 165 000 fm³. Av dette er i underkant av 50 000 fm³ ved for salg. Investeringer i skogsvegbygging og større fokus på vedlikehold av skogvegnettet er svært viktig for å holde oppe aktiviteten innen avvirking.

I fylket er det etablert 3 større biobrenselanlegg, som kan fyre med skogsflis. Virkesbehovet til disse anleggene er samla 15 000 - 20 000 fm³. Det er også flere mindre biobrenselanlegg under utredning.

I fylket er det rundt 240 vedprodusenter som produserer et noe større kvantum for salg. Noen få har det som eneste inntektskilde, mens det store flertallet av vedprodusenter har

vedproduksjon som biinntekt. De fleste vedprodusenter har hånd om hele verdikjeden, fra hogst av virke til produksjon og salg av ved. Flere vedprodusenter spesialiserer seg imidlertid på vedproduksjon og kjøper råstoffet fra skogeierforening, skogeiere eller skogsentreprenører.

Utfordringer og muligheter

Etablering av flere fjern-/nærvarmeanlegg i fylket vil kunne gi store muligheter for økt utnyttning av biobrensel som energikilde. Ei økning av lokal energiforsyning basert på biobrensel er ønskelig og viktig sett ut fra miljøhensyn, men også beredskapsmessig. Svingningene og prisnivået på energi fra andre fyringsalternativer som olje og strøm har stor betydning for interessen for konvertering til biobrensel. Det er ei stor utfordring å få privat næring, kommunene, fylkeskommunene og statlige institusjoner til å vurdere biobrensel som et fyringsalternativ for sine bygg.

Det er imidlertid store utfordringer knyttet til å ha kontinuerlig helårs brenselstilførsel til flisfyringsanleggene, både knyttet virkesforsyning, til et godt helårig skogsvegnett i skogen og godt tilpassa maskinelt utstyr. Ved lagring av lauvtreflis er det for eksempel visse problemer i forhold til varmgang i flisa på grunn av høyt sukkerinnhold og fuktighet i flisa.

En godt etablert infrastruktur i skogbruket er avgjørende for virkesforsyninga i fylket, men er også viktig for å drive annen utmarksnæring. En målretta fokus på vedlikehold av skogsvegnettet i fylket er viktig for å få i gang arbeidet.

Innen vedproduksjon er det viktig med gode lagrings- og tørkeforhold for å få god kvalitet på veden, samt at arbeidsforholdene for produsenten bedres. God kvalitet på veden er viktig for å få fornøyde kunder og for å få solgt produktene. Kun et fåtall av produsentene har drifts-/lagerbygninger for vedproduksjon. Det må satses på bygging av driftsbygninger for vedproduksjon. Det er ennå rom for økning av produksjon av ved for salg i fylket.

En av hovedutfordringene for skogbruket er å ha stabil avvirking og virkesforsyning til industri, sagbruk og biobrensel. Profesjonelle skogsentreprenører står for det vesentligste av hogsten til industri og bioenergi. Større andel mekanisering i avvirkingen er tendensen for å opprettholde hogstnivået og lønnsomheten i lauvtrehogstene. Det er liten rekruttering til det manuelle skogsarbeideryrket. En viss fornying av hogst- og fremkjøringsmaskiner er viktig for å sikre virkesforsyninga, for å muliggjøre økning i produksjon, og for å effektivisere operasjoner for å oppnå økt lønnsomhet i næringen.

Strategier og prioriteringer

Det er ei målsetting å øke bruken av biobrensel fra skogressursene i fylket.

Det er aktuelt å støtte:

- bygging av driftsbygninger for vedproduksjon, eller ombygging til driftsbygninger for vedproduksjon.
- prosjekt og tiltak for å øke avvirkingen til bioenergi.
- prosjekt og tiltak for å få etablert flere biobrenselanlegg i fylket.
- prosjekt og tiltak som kan være med på å øke bruk, kvalitet og produksjon av fyringsflis eller ved.
- tiltak for bedring av markedstilpasning hos vedprodusentene

- kompetanseutvikling, nettverksbygging og tilrettelegging for å realisere fjern/nærvarmelegg
- videre utredninger, tiltak, prøveproduksjon og ev. etableringer for å bedre utnyttelsen av biobrensel fra skogen.
- prosjekt og tiltak for å sikre en stabil og sikker virkesforsyning til industri, sagbruk og biobrenselanlegg i fylket.
- prosjekt og tiltak for å informere, stimulere til skogsvegvedlikehold

9.5. Reiseliv og opplevelsesproduksjon

Reiselivet er i dag Norges tredje største eksportnæring. Levende bygder, landbrukets kulturlandskap, lokal mat, tradisjon samt utmarka er viktig både som kulisse og innhold i denne satsinga. Folk søker grønne opplevelser, autensitet og lokale produkt. Her har Troms unike muligheter med storslagen natur, levende kulturlandskap og spennende kulturhistorie. Vi har mange kulturminner, områder prega av flere kulturers møte og vi har kulturlandskap prega av århundrer liv og virke. Troms har også et stort potensial for verdiskapning innen opplevelsesbasert og utmarksbasert reiseliv som innlandsfiske og sjøfiske, jakt, vandreturer og andre grønne opplevelser. En må også se satsinga på reiselivet opp mot satsinga på lokal mat.

Utvikling av reiselivsaktivitet på gardsbruka kan gi flere bein å stå på økonomisk, og være med på å gjøre arbeidet mer variert og mindre ensomt, og ikke minst gi gårdbrukerne mer anerkjennelse for sitt arbeide. Utvikling av småskala reiseliv i bygdene kan også bidra til å gi bygdene identitet og positivt omdømme, og medvirke til å opprettholde og styrke lokal infrastruktur og lokale servicetilbud, som igjen er en styrke for turismen.

Fylkets utmarksarealer er for en stor del oppdelt i små eiendommer med stor grad av teigblanding. Dette er et hinder for næringsmessig utnytting av utmarksressursene. Samarbeid mellom grunneiere, og mellom grunneiere og andre aktører, er et viktig område å ta fatt i for å fjerne flaskehalsar for utmarksutnyttinga.

Fylkesmannen i Troms har gjennomført et forprosjekt “Byen som marked” som munnet ut i en hovedsøknad som vil utvikle grønt reiseliv i kommunene rundt Tromsø by. Markedskunnskap, markedsføring og salg, produktutvikling og kvalitetssikring av produktene er de viktigste tiltakene for å realisere potensialet for næringsutvikling. Det er planer om å utvikle lignende prosjekt andre steder i fylket.

Mulighetene for å lykkes med satsinga er avhengig av at organiseringa, tilrettelegginga, produktene og markedet stemmer overens. Målet er å utvikle turisme på en måte som tar hensyn til ulike lokale interesser, natur og kultur, og som skaper ekstra inntekt og nye arbeidsplasser i bygdene.

Strategier og prioriteringer

- Utvikle en næring som ivaretar, forsterker og fremhever et steds lokale egenart - miljø, kultur, estetikk, kulturarv - og som kommer lokalsamfunnet til gode.
- Produktutvikling: Få flere tilbydere og mer bredde i utvalget vi tilbyr tilreisende, samt å øke kvaliteten på produktene som tilbys.

- Økt fokus på opplevelse som produkt. Tenke kombinasjoner og se overnatting, lokal mat, kultur og aktiviteter i sammenheng.
- Kompetanseheving innen service, salg og markedsføring samt bedriftsutvikling generelt.
- God forvaltning og utnytting av utmarksressursene og bedre organisering av grunneierne for å kunne utvikle jaktprodukter, sjø- og innlandsfiskeprodukter og natursafariprodukter.
- Nettverksbygging og samarbeid: bygge formelle og uformelle nettverk bedriftene imellom og styrke samarbeidet mellom landbruksbasert reiseliv og øvrig reiseliv.

9.6. Inn på tunet

Inn på tunet i Troms

- livsglede og verdiskaping

”Inn på tunet” er et nasjonalt satsingsområde. Inn på tunet er tjenesteproduksjon fra landbruket som omfatter tilbud til personer med spesielle behov, om meningsfulle aktiviteter, arbeidstrening, mestringsopplevelser og læring gjennom praktiske opplevelser. Inn på tunet er også tilbud til allmennheten og egner seg godt i kombinasjon med andre tileggsnæringer som reiseliv, småskalproduksjoner mv.

Det er mange ulike tilbud som omfattes av begrepet, og tjenestene kan i like stor grad leveres i tilknytning til skog, utmark og kystrelaterte aktiviteter som inne på tunet.

Mål med Inn på tunet:

1. Sysselsetting og inntekt i landbruket
2. Gi brukerne en bedre og mer meningsfylt hverdag
3. Bidra til at kommuner og andre med ansvar for aktuelle brukere/brukergrupper får et bedre tjenestetilbud

Strategier:

1. Kompetanseutvikling
2. Kvalitetssikring
3. Samarbeid, alliansebygging og nettverk

Det er arbeidet systematisk i ca 3 år med å etablere velfunderte Inn på tunet-tiltak i Troms. Gjennom kurser, konferanser mv er det lagt avgjørende vekt på å utvikle kompetanse og kvalitet.

Gjennom studiet "Gården og kysten som læringsrom" er det lagt et godt grunnlag for gård-/skole-samarbeid mellom ca 20-25 gårder og skoler.

35-40 gårder er allerede mer eller mindre i gang med Inn på tunet-tilbud. De fleste av disse er i begynnerfasen med et relativt beskjedent omfang.

Etterspørselen etter kapital til Inn på tunet-tiltak vil ytterligere øke.

Forutsetninger for gode Inn på tunet-tilbud:

1. Forankring; politisk, administrativt og i aktuelt planverk
2. Kvalitetssikrede tilbud
3. Langsiktige avtaler
4. Inn på tunet, del av en tiltakskjede
5. Bønder som er personlig egnet
6. Informasjon
7. Tverrfaglighet og samarbeid over sektorgrenser

Den største utfordringen ligger i formell og reell forankring av Inn på tunet i kommunale organer. Samtidig er det viktig å få opp gode eksempler lokalt som kan anskueliggjøre effekten av tiltakene.

9.7. Prioritering av satsingsområdene i Troms

Omtalen av de enkelte satsingsområdene viser at det innenfor hvert av disse er satt fokus på en rekke tiltak som vil bidra til økt verdiskaping og sysselsetting i landbruksrelatert næringsvirksomhet i fylket. Det vil være behov for store økonomiske ressurser for å følge opp alle prioriterte tiltak, og det er dermed nødvendig å synliggjøre hvilke satsingsområder som skal prioriteres med de begrensede midler som er til rådighet. Enkelte gode prosjekter vil måtte gjennomføres uten direkte tilskudd av BU-midler eller med redusert tilskudd. En kombinasjon av lavrisikolån og/eller risikolån i Innovasjon Norge og/eller lån i privat bank, kombinert med rentestøtte, kan gi tilstrekkelig risikoavlastning. For alle prosjekter innen matforedling, treforedling og bioenergi, skal Innovasjon Norge vurdere om Verdiskapingsprogrammet Mat, Tresatsingstiltak eller Bioenergiprogrammet kan være aktuelle virkemidler.

De grovfôrbaserte husdyrproduksjonene (storfe, geit og sau) er basis for landbruksproduksjonen i Troms, og de er viktige både med hensyn til verdiskaping og sysselsetting og for å holde arealene i drift og kulturlandskapet i hevd. En relativt stor andel av BU-midlene har historisk sett gått til utbygging for disse produksjonene. Nye krav til hold av husdyr gjør at det er betydelig behov for nyinvesteringer i kostnadseffektive bygningsløsninger i tida framover.

Det har vært fin utvikling i produksjon av poteter og grønnsaker i Troms de siste årene. Nye omsetningskanaler og utvikling av produkter basert på poteter som råstoff har gitt markedsmuligheter for en betydelig økning av produksjonen av nordnorske poteter og grønnsaker. Det vil i noen grad kreve utbygging av lager, men først og fremst er det behov for motivering, rekruttering og kompetanseheving blant produsentene.

Det økte fokuset på mat, og kanskje spesielt på nisjemat, lokal mat og spesialiteter, gir gode muligheter for næringsutvikling i Troms. En av de største utfordringene for landbruksnæringa i denne situasjonen er å få fram flere småskalaprodusenter som totalt kan tilby et bredt nok varespekter av kvalitetsprodukter, og et stort nok volum til at det er interessant for både spesialbutikker, dagligvarekjedene, serveringsbedrifter og forbrukerne. Ved tildeling av midler til utredning og tilrettelegging vil gode tiltak rettet mot småskala matproduksjon bli prioritert.

For 2007 har strategigruppa besluttet å prioritere følgende satsingsområder spesielt:

- Grovfôr- og beitebasert husdyrproduksjon
- Poteter og grønnsaker
- Mat, foredling og grønt reiseliv

Ved tiltak som gjelder utbygging for kraftfôrbasert produksjon, må prosjektet vurderes med forsiktighet, og det må tas høyde for fall i markedspris for egg og svinekjøtt. Det kan kun påregnes å prioritere et fåtall av slike saker. Det er ei målsetting å beholde dagens volum i svinekjøttproduksjonen for å sikre driftsgrunnlage for slakting og foredling ved NORTURA's anlegg i Målselv. Det er derfor grunn til i en viss grad å støtte nyetablering og reetablering av eksisterende produksjonsenheter.

Når det gjelder tilleggsnæringer er det i utgangspunktet ikke behov for å prioritere type tiltak, da det er de gode prosjektene som prioriteres. Den type vurdering vil også være svært viktig når det gjelder tiltak innen tradisjonelt landbruk.

10. Generelt om vilkår, tiltaksgrupper og støttenivå ved bruk av BU-midler

10.1 Regionale bestemmelser om fordeling av fylkesvise BU-midler i Troms

De fylkesvise BU-midlene blir tildelt i en samlet sum til fylkesmannen, som så foretar en fordeling av midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak, som forvaltes av fylkesmannen, og bedriftsretta tiltak, som forvaltes av Innovasjon Norge. Tildelingen til Innovasjon Norge gis gjennom oppdragsbrev fra fylkesmannen.

Det er av interesse å opprettholde tilnærmet samme fordeling mellom tradisjonelt landbruk og tilleggsnæringer som en har hatt de siste årene. I utgangspunktet fordeles tilskottsrammen med 2/3 til tradisjonelt landbruk og 1/3 til tilleggsnæringer. Fra oktober kan det gjøres omprioriteringer mellom tradisjonelt landbruk og tilleggsnæringer ut fra aktivitet og søknadspågang til de ulike formål.

Det foretas ingen geografisk differensiering av støttenivået ved bruk av BU-midlene i Troms, men det skal tilstrebes en rimelig geografisk fordeling av midlene basert bl a på landbrukets relative betydning i den enkelte kommune.

I jordbruksoppgjøret 2006 var det enighet om ikke å innføre tak på tilskudd per søknad i områdene Finnmark, Troms, Nordland og Namdalen. Strategigruppa ønsker ikke å vedta egne begrensninger for støttesats og tilskottsbeløp, men beholde det handlingsrom som jordbruksavtalen gir anledning til.

Tiltaksgrupper og støttenivå baseres på gjeldende gjeldende forskrift fra Landbruks- og matdepartementet datert 24.01.2005, og vil bli endret i samsvar med eventuelle reviderte forskrifter.

10.2 Tiltaksgrupper og støttenivå

10.2.1 Utrednings- og tilretteleggingstiltak

Det kan gis tilskudd til utrednings- og tilretteleggingstiltak med inntil 50 % av godkjent kostnadsoverslag. I særlige tilfeller kan det gis tilskudd med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag.

10.2.2 Etablererstipend

Det kan gis stipend til å forberede og etablere ny virksomhet med ekspansjonsmuligheter. Etablererstipend kan gis med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag for utviklingsfasen og etableringsfasen til sammen, begrenset oppad til 400 000 kroner per person/selskap.

10.2.3 Bedriftsutvikling

Det kan gis tilskudd til tiltak innen produktutvikling, kompetansebygging, markedsundersøkelser, testsalg, nettverksbygging, markedsføring av nye produkter og lignende med inntil 50 % av godkjent kostnadsoverslag. For personer under 35 år og det underrepresenterte kjønn kan tilskuddet gis med inntil 75 % av godkjent kostnadsoverslag.

10.2.4 Investeringer

- a) Det kan gis tilskudd til investeringer i faste anlegg og tilhørende produksjonsutstyr med inntil 30 % av godkjent kostnadsoverslag.
- b) Det kan gis tilskudd i form av reduksjon i avtalt rentenivå på lån til investeringsformål. Rentestøtten beregnes ut fra foregående års rente og kan maksimalt utgjøre 5 prosentpoeng.

Dersom et anlegg eller produksjonsutstyr er anskaffet ved leasing eller annen leie, kan det ikke gis tilskudd eller rentestøtte.

10.2.5 Generasjonsskifte

Det kan gis tilskudd til personer under 35 år, som i forbindelse med overtagelse av landbrukseiendom trenger å gjennomføre mindre investeringer. Tilskuddet kan gis med inntil 40 % av godkjent kostnadsoverslag. Til det underrepresenterte kjønn kan det gis et tilskudd på inntil 60 % av godkjent kostnadsoverslag. Øvre kostnadsgrense for investeringer det kan gis tilskudd til er 400 000 kroner. Fristen for å fremme søknad om tilskudd er fem år regnet fra tidspunktet for eierskifte (fast eiendom).

10.2.6 Praktikantordning

Det kan gis tilskudd med inntil 60 % av foretakets kostnader til dekning av arbeidsgiveravgift, yrkesskadeforsikring, lønn til praktikant tilsvarende 65 % av lønnstrinn 1 i Statens regulativ og feriepenger i forhold til dette. Praksisvertens egenandel er på 40 %. I tillegg kan faktiske dokumenterte utgifter til barnepass samt kursutgifter dekkes. Praksis på egen, foreldres eller svigerforeldres gård kommer ikke inn under ordningen.

10.2.7 Andre tiltak

Det kan gis tilskudd til andre tiltak i tråd med formålet for midler til bygdeutvikling. Eksempler på slike tiltak er grøfting, etablering av juletreffelt m.v. Det kan gis tilskudd til slike tiltak med inntil 30 % av godkjent kostnadsoverslag.

Det kan ikke gis tilskudd til:

- a) å tegne andeler eller kjøp av aksjer i privat næringsvirksomhet,
- b) garantier,
- c) gjeldssanering eller løpende drift av bedrifter, eller
- d) tiltak på landbrukseiendommer som i sin helhet eies eller drives av stat, fylke eller kommune.